

FRU OCH FRÖKEN

SOM

TILLTALSORD.

Ada Sjögren

FÖREDRAG

HÅLLET VID TREDJE NORDISKA KVINNOSAKS-
KONGRESSEN I HELSINGFORS 3—5 JUNI 1924.

Kvinnosaksrörelsen har under sina olika skeden haft att kämpa emot ett så starkt motstånd, att den fått rikta alla sina krafter på ernåendet av de s. a. s. yttre rättigheter den velat förskaffa kvinnan. Den har icke haft råd att fästa avseende vid hennes inre frigörelse från traditioner och tänkesätt, som djupt rotade i gångna tiders förhållanden, likväl icke äro beroende av parlament och lagstiftningsåtgärder. Det var för denna kvinnans inre frigörelse Henrik Ibsen gjorde sig till tolk, då han genomgående i alla sina verk hävdade kvinnans personlighetsvärde och påvisade, vilka olyckor det förde med sig, när kvinnan icke togs med i betraktande som självändamål, utan endast som medel och verktyg i mannens hand.

Vi hade här i Helsingfors tillfälle senaste vinter att åhöra tvänne föredrag av en känd universitetslärare om Ibsens förhållande till kvinnosaken, där denna sida av Ibsens inlägg i kvinnofrågan särskilt framhölls. Dessa föredrag åhördes bl. a. av en enkel kvinna av folket, en bondvärdinna från Österbotten. Hon fick genom dem klarhet i en fråga, som länge sysselsatt hennes sinne, och hon yttrade sig med anledning av dem: „Icke äro ju vi kvinnor personligheter, då vi ej ens hava ett självständigt namn. Vi äro ju endast verktyg, någonting, som har en man, som icke har en man, eller som har haft en man“. Hon hade kommit till denna slutsats genom egna erfarenheter, ty hon hade mistat sin man vid jämförelsevis unga år och känt sitt personlighetsvärde djupt kränkt av att därefter bliva kallad „änkevårdinna“. Hon insåg det primitiva och ofina uti att i en kvinnas benämning framhålla händelser, som djupt inverkat på hennes privata liv, och att detta bruk härledde sig ifrån sedvänjan att *alltid* uppkalla en kvinna efter hennes förhållande till mannen.

Denna klart tänkande bondvärdinna hade knappast läst om de indiska änkorna, vilkas huvud klippas kala till kännetecken på mannens död. Mina tankar flyga alltid till dem, när jag hör människor tanklöst och känslolöst foga änkeordet till en kvinnas namn, genast efter det hon drabbats av förlusten av kanske det käraste hon ägt i livet.

Det är ju en formsak, huru en kvinna kallas, tänker visst mången. Visserligen. Det är ju också en formsak, om den indiska änkan tillåtes bära sitt hår kort eller långt.

Vi hava ju alla läst om en tid och sett den avbildad, då den gifta kvinnan uppträdde i en särskild huvudbonad. Den förekommer ännu på ganska sena kulturstadier. Den som läst Sigrید Undsets storartade roman „Kristin Lavransdatter“, minns, huru stor roll „hustrulinet“ ännu spelade på den tid, som i boken skildras. Huru Kristin kom ihåg att taga på sig sitt huvudlin, då hon, mitt i natten väckt av en eldsvåda, sprang ut ur huset. Det var skam för en gift kvinna att visa sig utan detta märke över sitt gifta stånd. Vad säga härom vår tids hustrur, som uppträda i modärna hattar eller med huvudet obetäckt alldeles som de ogifta.

På biograferna i Helsingfors förevisades för en tid sedan bilder från en negerstams liv i det innersta Afrika. I filmen förekommo naturligtvis inga kläder, men de gifta kvinnorna buro som tecken på sitt äkta stånd ett slags gördel med vidfästad svans av bast bakpå, som anses så helig, att ingen, ej ens den äkta mannen, får vidröra densamma. När de gifta kvinnorna gingo i rad till sjön efter vatten, och svansarna trevligt guppade upp och ned bakpå dem, höll publiken på att kikna av skratt. Varför? Var det ej ett praktiskt arrangemang? Bland dessa negrer behöver aldrig någon vara tvehågsen om, huruvida han skall säga fru eller fröken till en dam, som tillhör stammen.

Jag var för ungefär ett år sedan och följde en av mina forna lärarinnor till graven. Hon var en av de få pedagoger, som lämnat ett spår efter sig i min själsutveckling. Ty hon var en personlighet. Hon var allmänt aktad och uppburen av såväl elever som kolleger, och vid graven talades vackra ord om henne som människa och uppfostrarinna. Jag kunde ej låta bli att göra reflexionen, huru inkonsekvent det är, att bevisa henne all möjlig högaktning, men kalla henne med en benämning, som är ett litenhetsord, ett diminutivum.

„Äsch! Det tänker ju ingen på“, är visst mången färdig att utbrista. Men skall man nödvändigt låta bli att tänka, därför att man har fått tankeförmåga?

De ogifta kvinnornas benämning i de flesta språk är ett litenhetsord. Det hänvisar till ett socialt stadium, som varit ett helt annat än våra nuvarande kultursamhällens. Bland primitiva folk förekomma inga ogifta personer, varken män eller kvinnor, som nått mogenhetsåldern. Där är äktenskapet till för människans

fortplantning och hennes fysiska välbefinnande. Själgemenskap m. m. d. äro påhitt av en senare tid. Föräldrarna slöto därför sina barns äktenskap, och det var naturligt, att den ogifta unga flickan kallades med ett namn, som var en förminskning av den mogna kvinnans benämning. Så uppkommo benämningarna Frau Frauchen — Fräulein, — Fru — Fröken (kanske någon av de härvarande aldrig kommit att tänka på, att fröken kommer från Frauchen och betyder „liten fru“. Mademoiselle är ett diminutivum av Madame, Signorina av Signora, Seniorita av Senora o. s. v. Det finska „neiti“ kan knappast åtskiljas från neito, som betyder jungfru. Det engelska Miss är en förkortning av Mistress och antyder också genom sin stympade form någonting mindre utvecklat. Det var därför också på 1700-talet allmän plägsed i England, att unga flickor av stånd antogo titeln Mrs, genast de trädde ut i sällskapslivet. Miss ansågs vara alldeles för obetydligt. Härom tala de kulturhistoriska skildringarna från England vid denna tid. Också i Frankrike har ordet Madame använts om ogifta unga damer av stånd, så att då frågan om Fru-titelns förallmänligande nu åter dyker upp, kan här tillämpas den gamla satsen „ingenting nytt under solen“.

Ett litenhetsord kunde ju kanske vara en passlig benämning på den stackars förkrympta varelse „på överblivna kartan“, som på våra farföräldrars tid bodde i sina släktingars vindskupor och förde ett förbisett liv i bröders och anförvarters hus. Våra mormödrar hade ännu ett stort besvär med att få sina döttrar „försörjda“ i god tid genom äktenskapet.

Jag behöver icke här framhålla, huru mycket kvinnans ställning förändrats sedan dess. Hon har rättighet till utbildning och självförvärv — också inom äktenskapet. Hon behöver ej längre taga sin tillflykt till äktenskapet som en försörjningsanstalt på bekostnad till och med av sina personliga känslor. Hon förekommer icke endast i hem- och sällskapslivet. Hon uppträder överallt i de mest olika befattningar. Hon sitter i de lagstiftande församlingarna och far vida omkring på kongresser och upptäcktsresor. Men trots att hon sålunda trätt ut ur den trånga familjekretsen och blivit medborgare i samhället med medborgerliga rättigheter, betraktas hon allt fortfarande ännu enbart som familjemedlem och benämnes därefter. Fru eller fröken — hustru eller

dotter. Och dottern är naturligtvis ett diminutivum, „lilla frun“, — oberoende av vilken ålder eller ställning i samhället hon uppnått. En utmärkt illustration till det just framhållna, utgöra de tyska benämningarna „*Frau Doktor*“ om doktors hustru och *Fräulein Doktor*“ om den ogifta kvinnliga läkaren och fil. doktor.

Då vi här i Finland senaste sommar fingo kallelse till internationella kvinnorösträttskongressen i Rom, och de, som voro hugade att anmäla sig, tillika uppmanades att meddela, om de voro gifta eller ogifta, d. v. s. fruar eller fröknar, väckte det i en del kretsar hos oss både harm och löje. Och mången resonerade som så, att om vi icke kunna fara ens till en kvinnoakskongress, utan att först göra reda för våra familjeförhållanden, så kunna vi gärna stanna hemma. När skulle en man underkasta sig något sådant?

Men vad oss kvinnor beträffar, anses det ännu alldeles nödvändigt. Fru eller fröken? „Situationen är ju så klar“, sade en herre till undertecknad. „Det är allt, vad jag behöver veta“. Och när en dam omnämnes i vilket sammanhang som helst, presenteras hon därför alltid som gifta eller ogifta den och den, d. v. s. fru eller fröken.

Nu vill ju mången påstå, att „frun“ är en yrkestitel, som tillkommer den, som sköter om hemmet som husfru. Låt oss se. Jag läste härom dagen en artikel om kvinnliga matematiker. Där talades bl. a. om den kända fru Curie, som egnat hela sitt liv åt vetenskapen. Några andra, som hade samma intressen och arbetade i samma bransch, kallades fröknar. Av två skådespelerskor kallas den ena fru, den andra fröken, av två lärarinnor likaså, av två tidningsredaktriser dito o. s. v. Fru är alltså icke någon yrkestitel, och ingen kan väl vilja påstå, att fröken är det.

Men för att återgå till den „klara situationen“, måste jag ännu taga till tals en sida i denna fråga, som borde ligga oss kvinnor särskilt varmt om hjärtat. Jag vill belysa densamma genom ett exempel taget ur en bok av Karin Strindberg-Smirnoff, som utkom för några år sedan. Karin Strindberg har det gemensamt med sin store fader, att hon vågar sig in på ämnen, som gå ut över det konventionella. Boken i fråga heter „Under ansvar“, och berättas där om en „bankfröken“, som var förlovad, men vars fästman omkom genom en olyckshändelse. Fästmön kände att hon skulle bliva moder, men i stället för att hon blivit för-

krossad genom denna upptäckt, var det just moderslyckan, som höll henne upprätt i hennes stora sorg. Ty hon hade ju dock något kvar av den man, som varit hennes livs stora och enda kärlek.

Men hon fick snart veta av att hennes moderslycka icke var henne tillåten. Hon miste sin tjänst, sparpengarna togo slut, och en ny anställning kunde hon ingenstädes erhålla. Vem ville taga i tjänst en „fröken“ med barn. Situationen var klar.

En dag kom till hennes hyresvärdinna, en enkel arbetarhustru, på besök en annan kvinna, och den unga modern hörde dem resonera i förstugan. Hyresvärdinnan omnämnde bl. a., att hos henne bodde „en fru med sitt barn“. — „Fru tänkte Ruth. Vad förmår henne att ljuga för min skull?“ Men hon hade känt sig rörd över den gamlas finhet.

Detta är endast ett brottstycke ur en roman. Men här är väl ingen så naiv och tror, att sådant endast förekommer i böcker. Man behöver ju icke göra sig till tolk för „kvinnans rätt till moderskap“, en tidsfråga, som dykt upp i samband med hennes ekonomiska oberoende. Det strider emot vanlig humanitet att påbördna kvinnan ett namn, som för henne kan bliva en stötesten och en anledning till de bittraste kval. Och det är icke endast modern, som lider av situationen, också barnet, som i varje händelse dock är oskyldigt, får hela sitt liv igenom känna smälek över sin mors särställning.

Vi, som kämpa emot den dubbla moralen, borde åtminstone icke tåla sådant. Det är icke nog med att faderns ansvar gentemot *alla* sina barn genom lag skärpes. Modern måste också få en sådan ställning, att hon *under ansvar* kan känna aktning för sig själv och icke behöver se sitt barn blygas för sin moders namn. Fadern brännmärkes ju icke genom en särskild benämning. Varför skall modern ensam bära skammen, hon må taga aldrig så god omvårdnad om sitt barn.

Detta hava de förstätt, som i Tyskland arbeta för sexualreform och moderskapsskydd. Organet för „der deutsche Bund für Mutterschutz“, tidskriften „Die neue Generation“, har för länge sedan anlagt enhetsbenämningen „Frau“ för alla fullvuxna kvinnor. I Tyskland har reformrörelsen mycket gått framåt, sedan riksdagen fattat beslut om att alla kvinnliga riksdagsledamöter

skola kallas „Frau Abgeordnete“ och några tyska stater uttryckligen förordnat, att inga hinder finnas för en ogift kvinna att också officiellt använda om sig titeln fru. I ett så stort land som Tyskland med dess många tiotals miljoner innevånare kommer det naturligtvis ändå att räcka länge, förrän det nya tänkesättet hin- ner spridas och finna förståelse bland alla befolkningslager.

Det är kanske mer en känslsak än en förnuftsfråga att förstå djupet av den reform, jag här velat klargöra. Och det är underbart, att de som förstå densamma, göra det utan påstötning utifrån. Deras instinkt leder dem till deras ståndpunkt i saken. Alvilde Prydz i Norge hade det klart för sig, vad denna tudelning av kvinnorna betydde i värdesättningen av det kvinnliga könet. I sin hos oss mycket lästa bok „Gunvor Torsdotter“ låter hon byfogden Falk vid ett tillfälle säga till Gunvor, denna härliga helgjutna kvinnokaraktär, som imponerar på hela sin omgivning: „Det är utmärkt, att Ni icke låter kalla Er Fröken. Det vore verkligen ej något passligt namn för Er; Ni har ingenting gemensamt med små fröknar! —“

Ock när jag en dag bläddrade i vår berömda vetenskapsmans prof. Edv. Westermarcks arbete om moralbegreppens uppkomst och utveckling, slog det mig, att han använder titeln fru om en känd, högtvärderad ogift kvinna hos oss, vars arbete han i sin bok omnämner. Han drog sig för att säga „lilla frun“, Fräulein om henne (det var den tyska upplagan av boken jag läste, och i tyskan är ju diminutivändelsen alldeles påtaglig.) Han hade kanske också kommit att tänka på, huru det skulle låta, om han, den uppburne vetenskapsmannen, skulle kallas „lille herrn“ eller „herrchen“ på grund av sitt ogifta stånd.

Jag har genom mitt föredrag ingalunda velat utföra något-slags omvändelseverk bland mina här församlade ärade åhörarin- nor. Motivet till att denna fråga önskades in i programmet var, att den nordiska kvinnosakskongressen icke skulle hava återspeglat alla de stämningar, som för närvarande råda i de nordiska län- derna, om denna fråga skulle hava förbigåtts, ty den har i vårt land varit synnerligen aktuell, särskilt senaste vinter. Ett par tiotal av våra finskspråkiga politiska tidningar hava innehållit artiklar i ämnet, det har dryftats i flere tidskrifter, föredrag hava hållits över frågan, och den har livligt diskuterats också i säll-

skapslivet. Saken är redan så pass känd, att de, som överhuvudtaget vilja följa med sin tid, icke kunna stå alldeles likgiltiga gentemot densamma. De, som icke inse den djupare betydelsen av reformen, måste likväl medgiva, att det i praktiken redan ställer sig ganska svårt att hava reda på alla de kvinnors äktenskapliga angelägenheter, som man måste vända sig till eller offentligt omnämna. Icke ens de kvinnliga riksdagsrepresentanternas familjeförhållandena kunna tidningarna hålla reda på. Det kan t. o. m. hända, att tidningarnas teaterkritici förväxla fruarna och fröknarna bland de olika teatrarnas sujetter, och då och då får man se titeln fr. (läs fru l. fröken) framför en utländsk konstnärinnas namn och även annars. Detta är ju tydliga tidens tecken för dem, som vilja se. Denna kongress har ju också utmärkt illustrerat svårigheten att hålla reda på kvinnornas familjeförhållanden. Därom vittna „fröken“ Gyrithe Lemche och „fröken“ Hedvig Gebhard. Och dessa äro dock mycket kända damer.

På finskt håll har också ordet rouva, såsom fru heter på finska, redan ganska vidsträckt begynt användas som allmänt tilltalsord av såväl män som kvinnor, vilka inse det onyttiga i tudelningen, och som med själ och hjärta äro för reformen. Doktor Fribergs tidning „Naisten Ääni“ använder ogenerat titeln rouva för både gifta och ogifta. Det har också använts som allmänt tilltalsord på en hel mängd inhemska kvinnomöten vid tilldelandet av ordet. I mötesprotokoll och föreningars årsberättelser förekommer också det nya benämningssättet, och man ser den då och då användas i tidningsreferat. I Finland har alltså redan i praktiken begynt tillämpas en reform, för vilken enskilda individer i de skandinaviska länderna då och då trätt upp som ropandes röster i öknen — kanske mest för döva öron. Det gladdde mig mycket, då jag under dessa kongressdagar fick emottaga ett brev från den kända och aktade kvinnoaktspioniären i Danmark, fru Astrid Stampe Feddersen, som i sitt hemland försökt få saken till tals. Hon skriver enkelt och vackert: „Tak fordi de vil indlede ordskifte om det vigtige spørgsmål! Jeg gamle sidder hemed og lytter! —“

Småningom kommer rörelsen att göra sig påmint i alla länder, ty den är endast en naturlig följd av de förändringar, som inträffat i kvinnans ställning i allmänhet.